

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВИДЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ
О ОЦЕНИ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
АСПЕКТИ ХРИШЋАНСКЕ ДУХОВНОСТ У ПОЕЗИЈИ СРПСКОГ РОМАНТИЗМА
МР ВАЛЕНТИНЕ ЗЛАТАНОВИЋ МАРКОВИЋ**

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Нишу, на седници одржаној 21. септембра 2016. године, након разматрања предлога Већа Департмана за српску и компаративну књижевност, а сагласно одредбама члана 123. став 4, 128 и 132 [с.2] Закона о високом образовању ("Сл. гласник РС" бр. 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015 – аутентично тумачење и 68/2015.), донело је ОДЛУКУ (Број: 288/1-3-2-01) о образовању Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње мр Валентине Златановић Марковић. На основу тога част нам је да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу доставимо следећи ИЗВЕШТАЈ:

ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Пјесничка тематизација хришћанске духовности, односа умјетника према Богу, односа човјека и космоса, тајне човјековог божанског поријекла, односа између душе и тијела, добила је снажан замах у епоси романтизма у српској књижевности и подстакла настанак неких од најзначајнијих писаца и дјела српске књижевности уопште.

Докторска дисертација *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма* има укупно 298 страница компјутерског текста, а рукопис је организован у четрнаест поглавља: 1. УВОД (стр. 8-18); 2. ХРИШЋАНСКА ДУХОВНОСТ И СРПСКИ РОМАНТИЗАМ (стр. 19), 2.1. *О духовности и стваралаштву* (стр. 19-24), 3.2. *Хришћанска слика у поезији српских романтичара* (стр. 25-32); 3. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ (стр. 33), 3.1. *Теоријски приступ проблему им предмет научног рада* (стр. 33-37), 3.2. *Методолошке потешкоће у истраживању хришћанских аспеката књижевног дела* (стр. 38-49); 4. РОМАНТИЗАМ У ЕВРОПИ (стр. 50), 4.1. *Епоха романтизма у историји европских књижевности; обележја и главни представници* (стр. 50-54); 5. СРПСКИ РОМАНТИЗАМ (стр. 55), 5.1. *Развој српског*

романтизма, важна обележја и представници (стр. 55-58), 5.2. Српска књижевност на језику народа (стр. 59-61); 6. ДА ЛИ ЈЕ ЧЕЖЊА ЗА БЕСКОНАЧНИМ – ЧЕЖЊА ЗА БОГОМ? (стр. 62-65); 7. ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ – МОНАХ, ПЕСНИК И ВЛАДАР (стр. 66-68), 7.1. *Мисао – трагање за неизречивим* (стр. 68-71), 7.2. *Филозофско-религиозни спев* *Луча микрокозма* (стр. 72-90), 7.3. *Духовна, рефлексивна и философска мисао у Горском вијенцу* (стр. 91-102), 7.4. *Дилема косовског завета у Његошевој трилогији* (*Луча микрокозма, Горски вијенац, Лажни цар Шћепан мали*) (стр. 103-104), 7.5. *Људска и божанска љубав у песми Ноћ скупља вијека* (стр. 105-113); 8. БРАНКО РАДИЧЕВИЋ - "НАЈВОЉЕНИЈИ ПЕСНИК РОМАНТИЗМА" (стр. 114-117), 8.1. *Певам дању, певам ноћу* (стр. 117-120), 8.2. *Романтизам на подлози младићке среће – Ђачки растанак* (стр. 121-128), *Слава животу у елегији Кад млидија' умрети* (стр. 129-130), *Бранкова молитва као израз захвалности Богу* (стр. 130-133); 9. ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ – ПЕСНИК ЖИВОТА (стр. 134), 9.1. *Хришћански доживљај живота и смрти из перспективе Божије вечности* (стр. 134), 9.2. *Јеванђелска мисао у Змајевој Ускршњој песми* (стр. 137-141), 9.3. *Препев збирке песама Харфа Сиона* (стр. 142-145), 9.4. *После назарена, Змај и Толстој – за и против православља* (стр. 145-146), 9.5. *Ђулићи и Ђулићи увеоци у свету православља* (стр. 146-161), 9.6. *Чика Јова српској деци* (стр. 162-163), 9.7. *Библијске приче у Змајевој побожној поезији за децу* (стр. 163-168), 9.8. *Критика смртних грехова (и истичање врлина) у Змајевој поезији за децу* (стр. 168-173), 9.9. *Дечије молитве* (стр. 174-177), 9.10. *Светлост у Змајевој поезији* (стр. 178-183), 9.11. *Програмске песме – слава поезији и Божијем делању* (стр. 184-190); 10. ЂУРА ЈАКШИЋ-БОГОБОРАЦ У БОГОЧЕЗНУЋУ (стр. 191-192), 10.1. *Аспекти хришћанске духовности у поезији Ђуре Јакшића* (стр. 193-199), 10.2. *На Липару* (стр. 200-206), 10.3. *Усамљеност у трагању за Богом* (стр. 207-208), 10.4. *Родољубље и хришћанска духовност* (стр. 208-210), 10.5. *Љубав и родољубље у поезији Ђуре Јакшића* (стр. 211-213), 10.6. *Још неколико речи о Јакшићевом стваралаштву* (стр. 214-217); 11. ЛАЗА КОСТИЋ – У ПРОСТОРИМА НЕСНА (стр. 218-222), 11.1. *Програмска песма* (стр. 223-225), 11.2. *Santa Maria della Salute* (стр. 225-230), 11.3. *О настанку "лабудове песме" и о дневничким сновима* (стр. 230-235), 11.4. *Дух и душа у сновима Лазе Костића (психоаналитички приступ и религиозни елементи)* (стр. 236), 11.5. *Дуализам Лазе Костића* (стр. 244-247), 11.6. *"Ноћни" човек Лазе Костића* (стр. 248-249), 11.7. *Култ Богородице* (стр. 249-251), 11.8. *Утицај библијских текстова на поезију Лазе Костића* (стр. 252-254), 11.9. *Разабирање плетива* (стр. 255-256); 12. ЈОШ ПОНЕКИ ПЕСНИЦИ

СРПСКОГ РОМАНТИЗМА У ТРАГАЊУ ЗА БОГОМ (стр. 257-275); 13. ЗАКЉУЧАК (стр. 276-280); 14. ЛИТЕРАТУРА (стр. 281-298).

ПРЕДМЕТ И ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

У тексту докторске дисертације *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма*, прецизно су дефинисани предмет, циљ, значај и методологија истраживања. У 19. вијеку у српској књижевности и култури изнова су снажно покренута питања човјековог односа према хришћанству, а у оквиру хришћанства нарочито према православљу, према библијској слици свијета, односу човјека према Богу, односу тијела и душе, односу према црквеном животу, традиционалним вриједностима српске културе и вјере, а управо се у тексту ове докторске тезе показало да поезија српског романтизма представља праву ризницу за ту врсту умјетничких разматрања.

У тексту докторске дисертације највише аналитичког простора посвећено је тумачењу аспеката хришћанске духовности у поезији најзначајнијих пјесника српског романтизма: Петра II Петровића Његоша, Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића, Јована Јовановића Змаја и Лазе Костића. Само у прегледу су и веома сажето, у једном од завршних поглавља текста, сагледани и неки други важни пјесници српског романтизма, чија је поезија дубоко утемељена на идејама хришћанске духовности. Мислимо, при томе, нарочито на Симу Милутиновића Сарајлију, на Ђорђа Марковића Кодера, на Милицу Стојадиновић Српкињу, на Милана Кујунџића Абердара, Милорада Поповића Шапчанина, као и Стевана Владислава Каћанског.

Посебна аналитичка пажња у тексту докторске тезе усмјерена је на дјело Петра II Петровића Његоша (1813-1851) и то нарочито на филозофско-религијски спјев *Луча микрокозма* (1845), као и на циклус рефлексивних пјесама: *Црногорац к свемогућем Богу, Вјерни син ноћи пјева похвалу мислима, Ода сунцу, спјевати ноћу без мјесеца, Мисао, "Тројица вас насамо, један другог не гледа"*. При томе је показано како је умјетничким средствима и пјесничким језиком снажно исказана Његошева есхатолошки усмјерена антропологија, како је успостављена креативна пјесничка синтеза античке космогоније и хришћанске религије, те како је на филозофски продуховљен и умјетнички експресиван начин понуђен одговор на питање ко је човјек и откуда он на земљи, као и то каква је његова веза са Творцем.

У пјесничком дјелу Бранка Радичевића (1824-1853), на примјеру лирско-епских спјевова: *Ђачки расстанак*, *Туга и опомена*; као и бројних кратких лирских пјесама (*Кад млидијах умрети*, *Болесников уздисај*, *Молитва* и сл.), наглашени су мотиви опроштаја, пролазности живота, патње и боловања, размишљања о смрти, као и захвалности Творцу што му је омогућио да спозна тајну пјесничког стварања и тако проникне у дубље симболске живота и смрти. Хришћанска духовност у поезији Бранка Радичевића специфична је по форми исказивања: од дитирамбских слављења животних радости и величаша пјесничког надахнућа до елегичне спознаје пролазности живота, усуда боловања и слутње смрти.

Ни код једног пјесника српског романтизма не долази до тако снажног сједињавања религиозног осјећања и мистичног јединства неба и земље, као у лирском пјесништву Ђуре Јакшића (1832-1878). Нарочито је то изражено у рефлексивним пјесмама (*Hoћ у Горњаку*, *На Липару*, *Стазе*, *После смрти*, *Божји дар*), као и стиховима родољубивих пјесама: *Отаџбина*, *На колена*, *Падајте, браћо*, *Ћутите, ћут'те*. Јакшићев доживљај хришћанства заснован је на дуалистичком доживљају човјека и свијета, на непрестаном контрастирању свјетла и таме, душе и тијела, на полемичком дијалогу са Богом, али и на дубоком спознају да је принцип божанске љубави остварив и да враћа наду у симбао људског постојања и стварања.

У поезији Јована Јовановића Змаја (1833-1904), на примјерима пјесничких збирки *Ђулићи и Ђулићи увеоци*, *Снохваци и Девесиље*, као и на стиховима бројних кратких пјесама рефлексивне и родољубиве тематике (*Међу звездама*, *Светли гробови*, *Ускриња песма* и сл.), на примјерима из поезије за дјецу и младе (*Чика Јова српској деци*, *Чика Јова српској омладини*) умјетнички су активирана бројна питања православне антропологије, реинтерпретирани су доминантни библијски мотиви, црквени и породични празници, као и молитвени искази, сагледани су феномени греха и врлине, добра и зла, мржње и љубави, живота и смрти, те односа човјека и Бога.

У поезији Лазе Костића (1841-1910), који је без сваке сумње био најмисаонији пјесник српског романтизма, однос према хришћанској духовности је филозофски најсложенији и умјетнички најразноврснији. Најпотпуније је исказан у антологијској пјесми *Santa Maria della Salute* у којој долази до креативног укрштања католичанства и православља, индивидуалног и колективног доживљаја, барокне и романтичарске поетике. Костићева пјесничка поетика произиђе из заноса који представља ирационално стање између сна и јаве, а његово лирско трагање за апсолутом израста у сједињавање пјесникове душе са Богом и васионом.

Посебно је у тексту докторске тезе *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма* наглашено да је пјесништво српског романтизма било дубоко утемељено на спознаји "модерне религиозности" и "мистичне духовности", те да је у потпуности антиципирало умјетничку интерпретацију феномена хришћанске духовности у српској књижевности и култури 20. вијека. Пјесници српског романтизма наглашавали су да је феномен хришћанске духовности превасходно моралне природе, те да је смисао живота и умјетности у томе да се у човјеку пробуди његов морал и богочовјечански карактер. Српски романтичари су на посебно истанчан начин осјећали драму савременог живота, сваког човјека понаособ, али су посједовали и ту способност да своју епоху сагледају општом, ванвременском и ванпросторном духовношћу. Највишу вриједност у духовним тежњама умјетника, српски романтичари су видјели у повратку прошлости, традиционалним вриједностима, породичној близкости, црквеним светињама, унутрашњој спознаји Христа и васионе, као и у спознаји бројних тајни човјекове душе и њеног космичког поријекла.

Актуелност теме којом се бави докторска теза *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма*, огледа се у чињеници да захват недовољно истражено подручје српске књижевне историографије, те да доноси нова сазнања која су употребунила цјеловиту слику епохе и која могу да подстакну нова истраживања сродних проблема, појава, писаца и дјела. Текст докторске тезе је обухватио обимну рецепцију литературе из области савремене поетологије, генологије, теологије и философије, као и из српске књижевне историографије. Захваљујући томе истражио је и на адекватном књижевном корпузу са успехом описао аспекте хришћанске духовности у поезији српског романтизма. Издавамо поједина имена аутора из коришћене литературе из области поетологије, генологије, философије, теологије и хришћанске духовности: Аристотел, Роман Jakobson, Виктор Шкловски, Михаил Бахтин, Јуриј Лотман, Јуриј Тињанов, Хуго Фридрих, Николај Хартман, Ханс Георг Гадамер, Роман Ингарден, Владета Јеротић, Иларион Алфејев, Атанасије Јевтић, Бојан Алексов, Архимандрит Емилијан, Архимандрит Пајсије, Николај Берђајев, Радован Биговић, Антоније Блум, Николај Велимировић, Димитрије Богдановић, Лав Виготски, Жарко Видовић, Владимир Димитријевић, Слободан Томовић, Милан Радуловић, Богољуб Шијаковић, Давор Милићевић и сл.

Издвајамо цитиране истраживаче из области српске науке о књижевности посвећене епоси романтизма: Јован Скерлић, Миодраг Поповић, Јован Деретић, Драгиша Живковић, Славко Леовац, Душан Иванић, Сава Дамјанов, Мило Ломпар,

Горан Максимовић, Душко Бабић и сл. У раду су коришћена и сазнања из бројних есејистичких расправа, посвећених феномену хришћанске духовности у поезији српског романтизма, као и огледи оних истраживача који су хришћанску духовност посматрали на корпусу савремене српске књижевности: Миодраг Павловић, Слободан Ракитић, Никола Кольевић, Слободан Костић, Ранко Поповић, Јован Пејчић, Предраг Драгић Кијук, Ненад Грујићић и сл.

Рецепција наведених аутора посебно се односи на православну духовност, на феномен божанске љубави, на мотиве светости, хришћанства и умјетности, пролазности и вјечности, на жанровске особине, на доминантне молитвене циклусе, философске идеје духовности, статус и перспективу молитвеног гласа, форме и врсте молитава, компоновање лирских текстова, молитвено вријеме и простор, исповиједни молитвени тён. Односи се и на дефинисање одлика експлицитне и имплицитне поетике и умјетничких идеја у поезији српског романтизма, нарочито на примјеру најзначајнијих стваралаца, као што су Петар II Петровић Његош, Бранко Радичевић, Ђура Јакшић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић. На основу тога, у тексту докторске тезе добро је сагледано мјесто и значај аспекта хришћанске духовности у контексту српске књижевности епохе романтизма, духовности и културе 19. вијека.

Приликом писања текста докторске тезе *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма*, на функционалан начин је примијењено неколико истраживачких метода, који су утемељени на интердисциплинарном карактеру самог предмета истраживања. *Књижевноисторијски метод* је омогућио да буду истражене релевантне поетичке чињенице, као и мјесто и улога хришћанске духовности у српској књижевности епохе романтизма, као и читавог деветнаестог вијека. *Књижевнотеоријски метод* је допринио успостављању прецизних теоријских оквира истраживања и доминантних умјетничких поступака и техника компоновања духовних и молитвених садржаја. *Феноменолошки метод* је допринио издвајању молитвених идеја и тумачењу философских и теолошких аспекта духовности. *Интерпретативни метод* је допринио креативном тумачењу умјетничких особина (доминантни мотиви, духовност, молитвени аспекти, статус лирског субјекта и наратора, форме излагања, компоновање духовних садржаја, обликовање лирски интонираних дијалога, лирско вријеме и простор, умјетничка слика свијета и сл.). *Био-биографски метод* је омогућио да на адекватан начин буде истражена и класификована књижевна грађа, као и обимна филозофска, теоријска и аналитичка литература.

ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу свих релевантних чињеница које су наведене у овом извештају, Комисија предлаже Наставно-научном вијећу Филозофског факултета Универзитета у Нишу да усвоји текст извештаја и да одобри усмену одбрану докторске дисертације под називом *Аспекти хришћанске духовности у поезији српског романтизма*, кандидаткиње мр Валентине Златановић Марковић.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Др Снежана Милосављевић Милић
Редовни професор Филозофског факултета у Нишу, председник Комисије, ужа научна област Српска и компаративна књижевност

Др Радослав Ераковић,
Ванредни професор Филозофског факултета у Новом Саду, ужа научна област Српска и јужнословенске књижевности са теоријом књижевности

Др Ирена Арсић
Ванредни професор Филозофског факултета у Нишу, ужа научна област Српска и компаративна књижевност

Др Драгиша Бојовић
Редовни професор Филозофског факултета у Нишу, ужа научна област Српска и компаративна књижевност

Др Горан Максимовић
Редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу, ментор, ужа научна област Српска и компаративна књижевност